

MED POLITIZACIJO ZNANOSTI IN POZNAVSTVENJENJEM POLITIKE — VLOGA SOCIOLOGIJE PRI NAČRTOVANJU IN OCENJEVANJU POLITIČNIH IN INSTITUCIONALNIH REFORM —

FRANE ADAM

Institut za sociologiju, Ljubljana

U prvom dijelu autor izlaže osnovne informacije o evaluacijskom istraživanju kao o posebnom obliku aplikativne sociologije koji se bavi nacrtom i ocjenjivanjem političkih i institucionalnih promjena i reformi. U drugom dijelu analizira se odnos između politike i znanosti (aplikativne sociologije odnosno društvenih znanosti). Autor zaključuje da je sociologija na putu da postane znanost koja se više ne bavi samo fundamentalnim, već i aplikativnim i razvojnim istraživanjima. Da ne bi dolazilo do zloupotrebe i negativne politizacije, sociolozi kao znanstvena grupa moraju sistematski proučavati način proizvodnje, širenja i upotrebe sociološkog znanja.

EVALUACIJSKO RAZISKOVANJE

Opredelitev, nastanek in razvoj

Za začetek si pogledajmo nekaj definicij. Ena se glasi takole: »Evaluacijsko raziskovanje je sistematična uporaba družboslovnih raziskovalnih procedur pri ocenjevanju konceptualizacije in dizajna, implementaciji in uporabi družbeno intervencijskih programov. Z drugimi besedami, evaluacijsko raziskovanje vključuje uporabo družboslovnih raziskovalnih metodologij, za presojanje in izboljšanje načrtovanja, uspešnosti in učinkovitosti zdravstva, vzgoja, blagostanja in drugih programov socialnih uslug« (Rossi/Freeman, 1982; 20). Druga opredelitev: »Evaluacija programa je proces s katerim se oceni uspešnost (effectivnes) in učinkovitost (efficiency) programa« (Epstein/Tripodi, 1977; 111). V tej definiciji je evaluacijsko raziskovanje obrazloženo na primeru šolske reforme: »Pri šolskem eksperimentalnem programu gre za prvi sistematični poizkus pojasniti temeljna politična vprašanja odločanja s socialnim eksperimentiranjem ob upoštevanju institucionalnih alternativ. Primerjalne analize eksperimentalnih alternativ, ki jo izvaja z nevtralno avtoriteto razumljena znanost naj prispeva k racionalni utemeljitvi političnega reševanja problemov« (nav. po Hellstern/Wollmann, 1984, 40). »Evaluacijsko raziskovanje predstavlja uporabo (aplikacijo) družboslovnih raziskovalnih metod pri odkrivanju pomembnih informacij za prakso programov in javno politiko« (Weiss, 1972; 4).

Po mnenju Carol Ganz (1984) je evaluacijsko raziskovanje proces, kjer so sistemi znanja in informacijski sistem povezani z procesom odločanja. Naslednja kratka definicija se glasi: »Z vidika tega poročila evaluacija označuje presojo, ki zadeva efekte načrtovane družbene spremembe« (Schuman, 1972; 53).

Iz teh navedenih definicij jasno izhaja: 1) da je evaluacijsko raziskovanje aplikativno družboslovno (razvojno) raziskovanje; 2) da je to raziskovanje namenjeno načrtovanju in ocenjevanju socialno-političnih programov in reform. Za ta tip raziskovanja se uporabljajo tudi še drugi nazivi: »evaluation policy research«, ali samo »policy evaluation« (Nagel, 1982), socialni eksperiment (Albert/Kamrass 1974, Campbell, 1971), eksperimentalna socialna inovacija (Fairweather, 1967); načrtovana sprememba (Bennis, Benne, Chin, 1966). Podoben pristop uvaja oz. »organizational development« razvijanje organizacije (Argyris, 1978, Huse, 1975). Posebno vprašanje je tim. politično raziskovanje (policy research, policy sciences). Gre tu za poseben tip raziskovanja ali pa ga lahko uvrstimo kar med evaluacijsko raziskovanje? Med le-tem in »policy sciences« (začetnik je Lassevell) je polno stičnih točk, oba imata podobne cilje, toda obstajajo tudi razlike. Predvsem so »policy sciences« vsaj v izvornem smislu omejene bolj na študij in reševanje konkretnih problemov v ožje politični sferi oz. političnih institucijah. Po drugi strani pa je »policy research« kot ga pojmuje in razvija Gans (1976) v bistvu sinonim za evaluacijsko raziskovanje. Tudi če pogledamo vsebine revije »Policy Sciences« lahko opazimo, da so tu obravnavani zelo podobni projekti kot npr. v revijah, ki se izrecno bavijo z evaluacijami. Razlika je v tem da v omenjeni reviji ne najdemo mikro-programov (se pravi opisov uvedbe in evaluacije programov npr. v eni šoli ali razredu, bolnici itd.).

V zvezi s temi definicijami se zastavlja vrsta vprašanj, ki nanašajo zlasti na dva problemska sklopa, na odnos med znanostjo in politiko in širšo javnostjo, drugi sklop pa zadeva raziskovalne metode in specifične strategije uporabe sociološkega znanja.

Nastanek in razvoj evaluacijskega raziskovanja

Evaluacijsko raziskovanje je razmeroma mlada disciplina (usmerjenost) znotraj družboslovja. Prvi začetki segajo v 30. leta tega stoletja. Iz tega časa je poznan poizkus sociologa Dodda z higienskimi navadami v Siriji (Milić, 1965; Rossi/Freeman, 1982). Iz časa pred 2. svetovno vojno sta znana vsaj že dva eksperimentalna programa: Hawthorne-eksperiment v industriji, ter Lewinovi, Whytovi in Lippinovi programi uvajanja demokratskega načina vodenja pri delu z otroki. Omeniti velja da je nekaj družboslovcev sodelovalo pri socialnih reformah, ki jih sprožil New Deal (Rossi/Freeman, 1982). Med vojno se je uporabno družboslovje že razširilo: znan je npr. Stouffer z analizami o ameriškem vojaku; nadalje so se uporabljali sociometrični testi za izbor in sestavo najbolj ustreznih skupin za letalske posadke; znan je Lewinov poizkus spreminjanja prehrabnenih navad itd. Za večino teh projektov¹ bi težko rekli, da so to evaluacijske raziskave v današnjem pomenu. Prej je šlo za relativno majhne

¹ O zgodovini oz. predzgodovini evaluacijskih raziskav v ZDA in ZR Nemčiji glej še Hellstern/Wollmann (1984), ter Caro (1977).

in omejene poizkuse v katerih je družboslovje dokazovalo svojo uporabnost in družbeno utilitarnost. Uporabne raziskave so se po vojni nadaljevale še v večjem obsegu, o pravih evaluacijskih raziskavah pa lahko govorimo šele v 60-ih letih. Takrat so te raziskave zavzele večji obseg in dobile tudi širšo politično podporo. Razen tega se je takrat tudi razvil ustrez i metodološki instrumentarij (Campbell in Stanley sta npr. knjigo o kvazi-eksperimentalnih metodah napisala l. 1963).

Posebej velja podčrtati dejstvo, da so se evaluacijske raziskave razvile v večjem obsegu najprej v ZDA in da so jih z precejšnjo zamudo začeli uporabljati v drugih zapadnih državah. V ZR Nemčiji npr. so se prve tovrstne raziskave pojavile v drugi polovici 70-ih let. Pravi zagon pa so tu dobile po strokovnem srečanju ameriških in nemških evaluacijskih raziskovalcev I. 1979 v Zapadnem Berlinu.² Po tem obdobju se je v ZRN pojavilo precej tekstov in knjig, ki sistematično prikazujejo razvoj in perspektive evaluacijskega raziskovanja. Vendar pa nemški avtorji izredno poudarjajo da ameriških izkušenj ne morejo avtomatično presajati na nemška tla. Pri tem poudarjajo zlasti razlike v političnem sistemu in razlike v funkcioniranju državne uprave (Kaufmann/Strohmeier, 1981).

Angažiranje družboslovcev, zlasti sociologov pri evaluaciji programov (program evaluation) in uporaba različnih tehnik in metod kvazjeksperimenta in evaluacije sovpada z valom socialnih reform in ukrepov socialne politike kot so: (dopolnilno) izobraževanje, »Community action program«, usposabljanje in prekvalifikacija delovne sile, ukrepi za zmanjšanje socialnih razlik in revščine ter odpravo rasne segregacije ipd. Vse te reforme in vsi ti ukrepi so sestavni del tim. Welfare state.³ Funkcija države blagostanja ali socialne države je v realokaciji resursov in redistribuciji v korist najširših slojev družbe. Prav naraščujoča potreba razvitih zahodnih družb po državni intervenciji je v veliki meri prispevala k profesionalizaciji sociologije, to je k nastanku novih poklicnih vlog in posebnih organizacijskih oblik za produkcijo, distribucijo in uporabo sociološkega znanja. Družboslovje (sociologija) je pomagalo pri razvijanju kompleksnega aparata socialne zaščite in socialne politike in tako se je tudi ustvarila potreba oziroma povpraševanje po sociologih in sociološkem znanju (Badura, 1976). Pokazala se je tudi potreba po evaluaciji (ne)uspešnosti reform in ukrepov socialne politike. Vsaj v ZDA se je začel nagel proces profesionalizacije evaluacijskega raziskovanja. Po eni strani se je pričela oblikovati nova poklicna vloga evaluacijskega raziskovalca, po drugi strani pa nastaja profesionalna »infrastruktura«, mreža vladnih institucij ter raziskovalnih institutov, ki se ukvarjajo z »evaluacijo programov«.⁴ Omenimo naj

² Z ameriške strani so se tega srečanja udeležili najbolj znani raziskovalci, izšel je tudi zbornik referatov — glej Levine/Solomon/Hellstern/Wollman, 1981.

³ Naj tu omenim, da je z nastopom »reaganomike« prišlo v ZDA do občutnih sprememb tudi v socialni politiki. Celo več: celoten koncept države blagostanja je bil postavljen pod vprašaj. Za evaluacijsko raziskovanje in za sociologijo nasploh so nastopili težji časi, vendar pa so se (uporabni) sociologi tudi v temu položaju znašli in si poiskali nove naročnike.

⁴ Da je evaluacijsko raziskovanje v ZDA že močno profesionalizirano govore tudi tile podatki: V 70-ih so začele izhajati revije, ki se ukvarjajo izredno s tem področjem, npr: Evaluation Studies, Evaluation News; obstaja posebna edicija v eni od založb (Sage Research Progress Series in Evaluation). Nadalje obstajajo posebno strokovne organizacije (združenja): Evaluation Research Society, Evaluation Network, posebna skupina v okviru Ameriškega združenja za sociologijo itd. Ker se tiče »infrastrukture«: v vladnih telesih obstajajo posebne komisije za evaluacijo programov, ki tudi financirajo tovrstne raziskave itd. Tudi v okviru OZN so podobne komisije. Prim. Hellstern/Wollmann 1984, Rossi/Freeman, 1982.

še, da je tovrstno raziskovanje interdisciplinarno usmerjeno. Kot evaluacijski raziskovalci se uveljavljajo zlasti raziskovalci, ki so po osnovni izobrazbi sociologi in psihologi, v manjši meri pa še ekonomisti in socialni antropologi. Vsekakor zahteva to raziskovanje dodatno specializacijo, ki pa je zaenkrat omogočena le na nekaterih ameriških univerzah.

V ZDA so predmet evaluacijskega raziskovanja zlasti programi na področju socialne politike in družbenih služb sploh (zlasti v šolstvu in zdravstvu). V 60-ih in začetku 70-ih let so ameriški družboslovci sodelovali pri evaluaciji velikih nacionalnih socialnih programov (reformah) začeni z vojno proti revščini (Great War against Poverty) za časa Kennedy-a, nadalje pri programih, ki so jih poimenovali »Community Action Program«, »Head Start«, »Model City«, »Legal Services«, »Neighborhood Service Center« in pri drugih (Weiss, 1972). Tu je šlo za ex-post-facto evaluacije. Raziskovalci so večino programov ocenili negativno, kljub temu pa je državna uprava le malo upoštevala njihove ocene (Weiss, 1972). V tem času je potekala tudi reforma psihiatričnih in penoloških institucij v smislu »dezinstitucionalizacije« (prim. Adam/Podmenik, 1984). Iz literature je razvidno, da se evaluacijski raziskovalci v 70-ih in 80-ih letih pretežno ukvarjajo z programi, ki so omejeni na posamezne institucije/organizacije. Tu gre za t. im. demonstracijske projekte, ki pa tudi niso bili vsi implementirani⁵ (ali pa niso dali pozitivnih rezultatov). V ZDA potekajo v zadnjem času projekti (programi) samozaposlovanja in uvajanja demokracije na delavnem mestu (Democracy at Work-place); vendar o le-teh v specializirani literaturi nisem dobil nobenega poročila, čeprav gre v teh primerih za značilne evaluacijske raziskave (prim. Whyte, 1979). Hellstern in Wolmann (1984) omenjata, da v ZR Nemčiji potekajo raziskave na naslednjih področjih: šolstvo, promet, agrarna politika, mladinska problematika, socialna politika,⁶ kriminologija, trg delovne sile, zdravstvo, stanovanja, vpliv tehnologije. V letih 1970—1979 naj bi v ZRN od vseh družboslovnih raziskav bilo okrog 10% evaluacijskih, v letih 1979—1981 pa naj bi ta delež porasel že na 20%, v zadnjih letih pa naj bi bil še večji (Hellstern/Wollmann, 1984).

Cilji

Evaluacijsko raziskovanje zasleduje več ciljev. Najpomembnejši so tile: (Hellstern/Wollmann 1984)

- javnosti in parlamentu obljublja učinkovitejšo kontrolo državnih organov; s tem ko analizira stranske učinke in nepredvidene posledice ukrepov, opozarja na zgrešnost, pomanjkljivost itd. državne uprave
- vladi in (državni) upravi obljublja zmanjšanje stroškov, racionalno alokacijo resursov in bolj natančno opredelitev ciljev in metod posameznih ukrepov in reform
- za samo znanost (družboslovje) pomeni to nove vire (zlasti pri zaposlovanju diplomantov) in možnost eksperimentalnega praktičnega preverjanja teorije.

⁵ Tako npr. Riecken in Boruch (1974) navajata programe, ki so bili evaluirani z eksperimentalno metodo. Tu gre pretežno za mikro programe, se pravi za programe ki so omejeni na posamezne institucije (šole, vzgojne-domove, bolnice itd.).

⁶ Tako obstaja raziskovalna skupina: Projektgruppe: Wirkungsanalyse der Sozialpolitik, ki jo vodi sociolog F. X. Kaufmann iz Univerze Bielefeld.

Vprašanje je seveda v koliko lahko evaluacijsko raziskovanje uresniči vse tri cilje v imenu katerih se legitimira. Dosedanje izkušnje kažejo, da status evaluacijskega raziskovalca niha med nevtralnimi »sociotehnikom« (ali socialnim inženirjem) in angažiranim akcijskim raziskovalcem. Prvi v imenu omejene znanstvene logike izvaja »eksperimente« na ljudeh kot da bi bil v laboratoriju, drugi se trudi čim bolj približati ljudem in njihovim potrebam, vendar često izpade kot »trouble maker«. Čeprav se zadnja leta v ameriškem družboslovju in še posebej v krogih, ki se ukvarjajo z evalvacijami odvija intenzivna polemika, ki se nanaša na etična, metodična in politična vprašanja, pa se vendarle zdi da so ameriški raziskovalci bolj nagnjeni k tipu socialnega inženirja. Iz prispevkov nemških avtorjev pa je nasprotno razvidna težnja k združevanju obeh vlog in iskanju primernih »nedogmatskih« tako političnih kot metodičnih rešitev in strategij. Cela vrsta ameriških avtorjev npr. postavlja v ospredje dva cilja: analizo vpliva intervencije (programa) na »odvisno variabla« (pri čemer jih zelo malo zanima sam proces in dogajanje) v smislu input-output analize, ter analizo stroškov (cost-benefit analiza). Predvsem pa je značilno, in paradoksalno, da se sistematično ne spremlja vpliva evalvacij in socialnih eksperimentov na razvoj teorije in se ne proizkuša sintetizirati dosedanjih rezultatov (Ganz, 1984).

Izhajajoč iz teh ugotovitev bi lahko rekli da je evaluacijsko raziskovanje še daleč od zastavljenih ciljev. Vendar je treba upoštevati da gre za mlado disciplino oz. orientacijo, da se raziskovalci na neznanem terenu še težko znajdejo itd. Jasno je tudi da bodo vedno obstajali različne pristopi, tako teoretsko-metodološki kot politično-etični. Jasno pa je tudi da vloga evaluacijskega raziskovanja in uporabne sociologije (družboslovje) zavisi v veliki meri od zunanjih dejavnikov kot so razmerja politične moči, pripravljenost potencialnih naročnikov na kooperacijo, toleriranje znanstvene kritike ipd.

Če hoče evaluacijsko raziskovanje prispevati k politični demokratizaciji (torej k krepitvi vloge parlamenta in javnosti), ter k politični racionalizaciji (k zmanjšanju stroškov oz. bolj optimalni alokaciji resursov), potem mora odgovoriti na štiri skupine vprašanj (Hellstern/Wollmann 1984):

- na začetku (ex-ante): treba odgovoriti na naslednja vprašanja: katere cilje je treba doseči in katere potrebe zadovoljiti?, ali obstajajo alternativne rešitve?, so plani, zakoni, ukrepi, programi v skladu z intencami?, kakšni bodo stroški?, kakšne težave lahko nastopijo pri implementaciji?
- v fazi implementacije: so ukrepi, programi (reformi) namenjeni tistim, ki so jih najbolj potrebni?, so resursi optimalno izkoriščeni?, so usluge tako razporejene kot je bilo načrtovano?
- v fazi učinkovanja: dosegaajo programi, ukrepi etc. svoje cilje?, ali se pojavljajo nezaželjene posledice (učinki)?
- stroški in koristi: s kakšnimi stroški je bil ukrep ali program izveden?, kdo se je okoristil?

Tipologija

Razlikujemo več vrst oz. tipov evaluacijskih raziskav. Če vzamemo za kriterij razločevanja obseg, oz. vzorec potem dobimo evalvacije na majhnem in velikem vzorcu (populaciji, enoti); če vzamemo časovno zaporedje, potem go-

vorimo o demonstracijski in operacionalni evaluaciji, ali pa o ex-ante in ex-post-facto evaluaciji. Glede na uporabo metod, ločimo več vrst evaluacij; če vzamemo za kriterij proceduro in ne samo logiko eksperimenta lahko razlikujemo med eksperimentalnim in neeksperimentalnim evaluacijami. Glede na prvi kriterij (obseg) lahko govorimo o evaluacijskih raziskavah ki so sistemsko orientirane in takih, ki so programsko orientirane (Suchman, 1972). Prve se izvajajo v institucionalnih oz. socialnih sub-sistemih (npr. zdravstvo, šolstvo), ter v velikih kompleksnih organizacijah; druge pa v posameznih organizacijah (npr. v enem šolskem razredu, bolnici, itd.), ali pa so programsko usmerjene (npr. enostavni programi za izboljšanje branja, za preprečevanje delinkventnosti, ali za reševanje nezaposlenosti itd.).

Nekateri avtorji ločijo med sumativnimi in formativnimi evaluacijami (Epstein/Tripodi, 1977). Prve so tako oblikovane, da je možna posplošitev na večji vzorec oz. je mogoča razširitev programa druge enote. Druge so omejene na specifični program posamičnih institucij. Demonstracijska evaluacija pomeni, da se na majhnem vzorcu (po možnosti na eksperimentalen način, to je ob uporabi eksperimentalne in kontrolne skupine) oceni učinkovitost določenega programa. Če da evaluacija pozitivne rezultate, se razširi na ostale enote oz. na širšo populacijo. Demonstracijska evaluacija se odvija postopoma od pilotnega preko modelnega do prototipnega programa, ki se razširi v operacionalni program, to je v končno implementacijo (Suchman, 1972). To kar smo ravno opisali bi lahko imenovali ex-ante evaluacija. Pri ex-post facto evaluaciji, začenjajo raziskovalci z evaluacijo potem ko je program ali reforma že v teku (ko je že implementirana).

Evaluacijske raziskave se poslužujejo najrazličnejših metod. Do standardizacije v tem pogledu še ni prišlo, vprašanje pa je koliko je to sploh možno. Weissova (1972) je npr. analizirala večino evaluacijskih raziskav, ki so bile do l. 1972 izvedene v ZDA in ugotovila da so raziskovalci uporabljali celo paleto metod. Tudi v zadnjem času se uporablja tako eksperimentalne oz. kvazieksperimentalne kot neeksperimentalne, tako kvalitativne kot kvantitativne metode. V zadnjih letih prihaja pri evaluacijskih raziskovalcih do soglasja o tem, da nobena posamezna metoda ni univerzalna in da je bolj optimalna kombinacija več metod, zlasti kvantitativnih in kvalitativnih (Dunn, 1982; Deutscher, 1977; Weiss, 1972; Cara, 1977; Kauffmann/Strohmeier, 1981).

Izkušnje in rezultati evaluacijskih raziskav

Z evaluacijo socialno-političnih programov, reform in ukrepov so, kot že rečeno, začeli v ZDA v 60-ih letih. Najprej so bili ukrepi socialne politike izvajani v mikro okviru (na lokalnem nivoju) in so bili parcialne narave. Ker ti niso prinesli zaželenega učinka (lokalne oblasti niso usposobljene pa tudi ne motivirane za implementacijo) so začeli s programi na nacionalnem nivoju (Weiss, 1976). Evaluativne raziskave, ki so spremljale te programe pa so tudi dale v večini negativne rezultate (Weiss, 1976). Raziskovalci navajajo več vzrokov za take izsledke. Nekateri so mnenja da ti programi niso tako oblikovani, da bi nudili možnost primerjanja uspešnosti med različnimi kombinacijami elementov programa, ali primerjanje z alternativnimi programi. Nekateri programi pa tudi ne omogočajo primerjave z kontrolno skupino (Riecken, 1976).

Večina programov je bila tako strukturiranih, da ni nudila možnosti za povratne informacije. Po mnenju raziskovalcev je skoraj nemogoče ovrednotiti neki program *ex-post-facto* (ko je program že implementiran na nacionalnem nivoju). Razen tega so se raziskovalci soočili z rezistenco in nepripravljenostjo administracije za sodelovanje. Administrativni (birokratsko-upravni) aparat se je namreč upiral evalvaciji programov, saj bi (eventualno) negativna ali kritična ocena programov sprožila dvom v njihove sposobnosti in kompetence. Zato raziskovalci priporočajo tak način dela oziroma izgrajevanja programov v katerem bi bili obe strani že od začetka vključeni v »učenje kako izboljšati akcije, da bi dosegali cilje socialne politike« (Riecken, 1976). Poseben model delitve nalog med raziskovalce in planerje (v upravnih institucijah) je razvil Gans (1976).

Medtem ko mnogi ameriški raziskovalci zavračajo *post-hoc* oziroma *ex-post-facto* evalvacije, pa so na Švedskem leta 1968 z anketnim vprašalnikom prišli do podatkov ki so pokazali da zelo kompleksni in radikalni ukrepi socialne politike, ki so imeli za cilj zmanjševanje socialnih razlik, niso učinkovali kot je bilo predvideno. Celo več, z celo vrsto možnosti ki jih je nudila reforma socialne politike se niso okoristili najbolj deprivilegirani sloji temveč srednji razred. Takšne ugotovitve raziskovalcev so tedaj izvale pravo politično afero, kajti politika je socialno reformo prikazovala in ocenjevala zelo pozitivno. Raziskovalci so ugotovili, da nižji sloji (katerim je bila reforma pravzaprav namenjena) niso bili v stanju koristiti ugodnosti in možnosti reforme, ker niso posedovali »političnih resursov«. Zato niso bili v stanju aktivirati drugih resursov (možnosti in ugodnosti reforme). Ker pa so politični resursi v tesni zvezi z izobrazbenim nivojem, nižji sloji pa imajo izobrazbeni, kulturni in socializacijski »deficit«, so raziskovalci predlagali splošno izobraževalne in informativne kurze za družbene skupine, ki so to potrebovale. Ta predlog je bil sprejet (v parlamentu in v vladi). Raziskovalna skupina pa od tedaj ponavlja anketo vsakih pet let (podatke in komentarje k tem raziskavam povzemam po zapiskih s predvanja S. Udoviča, sociologa in profesorja na Univerzi v Uppsali; predavanje je prof. Udovič, ki je sodeloval v omenjenih raziskavah, imel marca 1983 na ISU). V švedskem primeru gre torej za panelno raziskavo oziroma študijo, to je za večkratno anketiranje (v določenih časovnih intervalih) istih oseb z istimi vprašanji. V literaturi o eksperimentih v sociologiji je omenjen tudi panel kot eksperimentalna metoda, vendar le če gre za anketiranje dveh skupin: eksperimentalne in kontrolne, od katerih je ena izpostavljena »stimulu« (Campbell, Stanley 1963; Zimmermann, 1972). V švedskem primeru temu pogoju sicer ni zadovoljeno⁷ (uporabljajo klasično anketo na reprezentativnem vzorcu), kljub temu se je panelna anketa izkazala kot dobra metoda evalvacije.

Ameriški raziskovalci zavračajo *ex-post-facto* evalvacije (kot je že bilo omenjeno), zavzemajo pa se za pilotne raziskave oziroma eksperimentalne evalvacije *ex-ante* (Campbell, 1971, 1973, 1979; Riecken, 1976). Tako naj bi bil optimalen model evalvacije sestavljen iz naslednjih komponent (ciklov): *razvijanje (zasnova) programa, eksperimentalno testiranje, modifikacija, imple-*

⁷ Vendar pa lahko rečemo, da so opravili primerjavo med dvema eksperimentalnima skupinama — eno so sestavljali pripadniki srednjega, drugo pa pripadniki nižjega sloja.

mentacija v nacionalnem (makro) okviru. Eksperimentalno pilotna raziskava naj bi na manjši populaciji (vzorcu) merila efekte reforme ali ukrepe in naj bi odgovorila na vprašanje ali (in koliko) spremembe, ki so sledile reformi, lahko pripišemo sami reformi in v kolikšni meri drugim (nekontroliranim) dejavnikom. V kolikor da pilotna raziskava pozitiven rezultat, se reforma razširi na večjo populacijo, sicer se v program reforme vnese korekcije ali pa se jo radikalno spremeni, ali pa se celo odstopi od nje.

(Kvazi)eksperiment v evaluacijskem raziskovanju

Kot je razvidno, se mnogi raziskovalci ogrevajo za uporabo (kvazi)eksperimentalne metode v demonstracijski (pilotni) fazi.⁸ Po drugi strani pa je metoda pravega eksperimenta prakticirana le pri manjšem številu evaluacij in še to v glavnem na majhnih programih. Uporaba kvazieksperimenta je bolj razširjena, vendar pa tudi ni tako zelo pogosta. Kljub temu pa igra vsaj logika če ne procedura eksperimenta zelo veliko vlogo pri evaluacijskih raziskavah. Temeljna logična struktura evaluacijske raziskave je naslednja (nav. po Kauffman/Strohmeier, 1981): program sproži ———→ kavzalni proces ———→ ki proizvede učinke. To lahko zapišemo še drugače: input ———→ proces ———→ output. Ne gre torej samo za obliko: »aktivnosti ABC bodo pripeljale do ciljev XYZ« (Suchman, 1972). Problem je tu ravno »proces«, torej dogajanje med inputom (program) in outputom (pričakovanimi ali pa postuliranimi cilji). Vprašanje ki se zastavlja je: kdaj in ob kakšnih pogojih je input (program) sposoben vplivati na proces da dosežemo zaželjene učinke (cilje). S tem smo se že oddaljili od poenostavljene logične strukture po kateri določen program in edino ta, pripelje do zaželenih učinkov. Pozornost je zdaj usmerjena na vmesno dogajanje in na spremenljivke, ki determinirajo to dogajanje (proces). In takoj si spet zastavimo vprašanje: nam kvazieksperimentalni dizajni omogočajo zapopodenje (analizo) tega dogajanja ali procesa?

V zvezi s tem lahko navedemo nekaj kritičnih zapažanj. Klasični eksperiment pokaže ali je program dosegel zaželjene cilje, toda po mnenju Weissove (1972) zelo redko pokaže zakaj je prišlo do zaznanih rezultatov. Ravno tako ne omogoča analize procesa med inputom in rezultati, in ne daje napotkov za izboljšanje programov. Če se med izvajanjem program spremeni, eksperiment ne razlikuje med učinki pred in po spremembi. Eksperimenti tudi ne dajejo povratne informacije o učinkih, ki izhajajo iz programa, ki je že v teku. Kvazieksperimenti sicer osvobajajo evaluacijske raziskovalce restriktivnih pogojev pravega eksperimenta (predvsem slučajnega izbora oz. vzorca) in se bolj ujemajo z realnimi delovnimi pogoji evaluatorjev. Razen tega nudijo možnost da se poleg učinka programa na rezultate analizirajo tudi drugi moteči, potencialni učinki (dejavniki). Toda tudi kvazieksperiment skoraj ne daje odgovorov na vprašanja: kako se program razvija, kakšne spremembe nastopajo pri različnih enotah, kakšni zunanji vplivi nastopajo pri izvajanju programa. Tudi ne daje vpogleda v nepredvidljive oz. neintendirane posledice itd. (Weiss, 1972).

Po mnenju nekega drugega avtorja je v eksperimentu poudarek na izjavah posameznikov, toda bolj od tega je pomembna institucionalna problematika (Caro, 1977. Deutscher, 1977) očita (kvazi)eksperimentalnim dizajnom (in sploh

⁸ Več o (kvazi)eksperimentu v sociologiji, glej: Adam (1986).

večini evaluacijskih raziskav) da cilje institucije (ki je izvajalec oz. naročnik nekega programa) enači z cilji programa. Ali z drugimi besedami: cilje ki jih formulira institucija vzamejo raziskovalci »zares«. Iz teorije organizacije pa je znano da se institucije oz. organizacije ne obnašajo samo v skladu s deklariranim formalnimi cilji in vrednotami, temveč razvijajo vrsto neformalnih ciljev in vrednot, ki včasih bolj kot formalni cilji uravnavajo celotno organizacijsko (institucionalno) življenje. Omenjen avtor pravi da je dosti evaluacij neuspešnih zaradi tega, ker raziskovalci jemljejo gole obljube in politično retoriko kot avtentične cilje programov. Če se hočejo evaluacijski raziskovalci temu izogniti ne bi smeli toliko »viseti« na input-output analizi, temveč bi morali analizirati sam vmesni proces, ki je predmet »tekočih definicij situacije« s strani posameznikov (Deutscher, 1977). Tako Weissova kot Deutscher predlagata uvajanje *kvalitativne* procesne analize. Značilno je da tudi Campbell, kot izraziti predstavnik matematičnih sociologov, daje svojim kritikom vsaj deloma prav in se tudi zavzema za večjo vlogo kvalitativne analize (Campbell 1977; Campbell/Cook, 1979).

Tako pravi eksperimentalni kot delno tudi kvaziekperimentalni dizajni se še zmeraj osredotočajo na input-output analizo oz. na analizo vpliva (»impact model«) in zanemarjajo analizo »procesnih« spremenljivk. Obstaja cela vrsta dejavnikov, ki kratkoročno ali dolgoročno »deformirajo« začetni program (input). V demonstracijski fazi, kjer se uporablja (kvazi)eksperimentalne metode, taki dejavniki ne pridejo do izraza. Pri tem imamo v mislih dejavnike, ki se nanašajo po eni strani na institucionalne parametre, kot so: realna razmerja moči, vpliv okolja, možnost prilagajanja na notranje spremembe, ter na okolje ipd. Po drugi strani pa so pomembni dejavniki ki so v zvezi z motivacijo posameznikov in družbenih skupin, ki nastopajo kot neposredni uporabniki programa ali reforme. Če teh dejavnikov evaluacijski raziskovalec ne upošteva, potem tudi ne more anticipirati vseh možnih nepredvidenih (latentnih) posledic (programa ali reforme) in v skladu z njimi modificirati programa oz. reformo. V tem smislu ima popolnoma prav avtor, ki pravi: »Glavni cilj tedaj ni preverjanje ali falsifikacija (disproof) enostavne S-R hipoteze eksperimentalnega raziskovanja, temveč povratna informacija o napredovanju vzdolž naprekinjenega kontinuuma akcije« (Suchman, 1972; 64). Potemtakem je nek program (ali reforma) tedaj znanstveno utemeljen, ko ima ugrajene mehanizme povratne informacije, ki sproti obveščajo o (možnih) nepredvidljivih posledicah in ki omogočajo sprotne modifikacije programa. Da je to izredno zahtevna in v okviru družbene znanosti komaj rešljiva naloga bi bilo treba upoštevati že ob uvajanju programov. Sedanje stanje v družboslovju (če zanemarimo druge, še bolj važne dejavnike) omogoča načrtovanje le postopne reforme, po možnosti z alternativno varianto (Caro, 1977, pojasnjuje to na primeru reforme medicinske oskrbe).

POLITIZACIJA ZNANOSTI ALI/IN POZNANSTVENJENJE POLITIKE?

Predno se soočimo z problematiko, ki je implicirana v zgornjem naslovu, moramo odgovoriti še na nekaj vprašanj. Prvo in za nas najpomembnejše

vprašanje zadeva *odnos med temeljnim (fundamentalnim) in uporabnim (aplikativnim) raziskovanjem*. Ali ni sociologija predvsem teoretska in »akademsko« veda? Ali sploh lahko govorimo o uporabnosti socioloških spoznanj? Ne bomo rekli da taka in podobna vprašanja niso legitimna, toda upoštevati moramo dosedanji razvoj in dosežke sociološkega raziskovanja. Če to storimo, potem zlahka ugotovimo: 1) da se je sociologija razvijala v smislu empirične znanosti (se pravi ni ostala na ravni nekakšne »socialne filozofije«), 2) sociologija se je tudi izrazito specializirala (nastajale so in še nastajajo nove (sub)discipline), 3) da je potemtakem empirična usmerjenost in specializacija pripeljala do tega da so posamezna področja »družbenega življenja« bolj ali manj temeljito raziskana, 4) izoblikovale so se nove poklicne vloge, ki od sociologa zahtevajo ali pričakujejo »praktične« predloge in reševanje določenih problemov.

Na osnovi teh evidentnih dejstev lahko sklenemo (in verjetno še tako veliki skeptiki ne morejo drugače) da razpravljanje o »uporabni« sociologiji le ni za lase privlečno. Če pa upoštevamo tudi rezultate sociološkega raziskovanja v zadnjih desetih ali petnajstih letih, potem je še bolj razvidno da se sociologija razvija v aplikativno, akcijsko, projektivno, prognostično, anticipativno, evaluativno, eksperimentalno znanost. Čeprav našti predikati niso sinonimni, pa vendarle opisujejo odmik od zgolj deskriptivno-analitske pozicije sociologije. Sociologija torej ni več omejena le na diagnozo družbenega stanja, temveč uvaja tudi »terapevtske« tehnike in posege.

O razmerju med temeljnimi in uporabnimi raziskovanji v sociologijo obstoje različna mnenja. Nekaj jih bomo navedli. Wollmann (1984) zavrača Colemanovo delitev na »znanost za znanje« in »znanost za akcijo«, ter pravi da sta temeljno in aplikativno raziskovanje »dvojčka«. Podobno ugotavlja Naptad (1984), ko pravi da je razlika med temeljnim in aplikativnim raziskovanjem predvsem v predmetu raziskovanja in v obliki končnega poročila (ki pač mora biti prilagojeno specifičnim potrebam in zahtevam naročnika), sicer pa je raziskovalna aktivnost pri obeh tipih identična. Nasprotno menita Rossi in Freeman (1984). Po njunem mnenju obstaja med obema vrstama raziskovanja »kvalitativna razlika«, in je zaradi tega potrebno za »aplikativce« posebno (ločeno) izobraževanje. Za temeljno raziskovanje so značilni naslednji elementi: intrinzična aktivnost, akademska svoboda pri izbiri predmeta (področja) raziskovanja, uporaba rigoroznih metodoloških standardov, končna objava rezultatov je prepuščena raziskovalcu. Nasprotno velja za aplikativno raziskovanje, da je podvrženo zahtevam zunanjega naročnika, da metodološka rigoroznost ni v prvem planu (raziskovalec mora iskati nove pristope da lahko reši konkretni problem), da pa mora biti končno poročilo obstoj bolj »rigorozno« če hoče zadovoljiti zahtevam naročnika itd. (Rossi, Freeman, 1984).

Cuningham (1976) loči štiri tipe raziskovalnih postopkov: 1) čiste bazične raziskave, ki se ukvarjajo z reševanjem, pojasnjevanjem in obravnavo teoretskih vprašanj, 2) objektivne bazične raziskave, ki se ukvarjajo s problemi vezanimi na praktične aplikacije, vendar se z apliciranjem ne ukvarjajo, 3) operacionalne raziskave, ki rešujejo specifične organizacijske probleme, omejujejo pa se na definiranje rešitev oz. predlogov, ter na analizo povratnih informacij, 4) akcijske raziskave, ki delno uporabljajo strategijo operacional-

nih raziskav, se pa od teh razlikujejo glede na uvajanje in spremljanje sprememb — aplikacija rezultatov je namreč bistvena sestavina akcijskih raziskov. Tu je razvidno stopnjevanje od »čiste teorije« do popolne aplikacije, od kabinetnega raziskovanja do »terenskega« dela in vključenosti raziskovalca v vse faze uvajanja sprememb.

Rus (1981) zlasti poudarja razliko v metodologiji. Istega metodološkega instrumentarija, ki ga uporabljamo pri deskriptivno-analitičnih raziskavah ne moremo preprosto aplicirati na aplikativno raziskovanje. Tu je treba razvijati nove metodološke prijeme (kvazieksperiment, scenarij itd.). Po Hribarju (1982) lahko tudi v sociologiji oz. družbenih znanostih razlikujemo med temeljnim, aplikativnim in razvojnim raziskovanjem. Takole pravi: »Preko prognoziranja in projektiranja, prek modeliranja in postavljanja scenarijev se družbene vede pretvarjajo v neposredne razvojne raziskave.« Toda tudi dodaja: »Seveda pa imajo razvojne raziskave v družbenih vedah drugačno težo kot v tehniških vedah« (Hribar, 1982; 197).

Po mojem mnenju vsekakor obstajajo razlike med temeljnim in aplikativnim (razvojnim) raziskovanjem, toda te razlike niso kvalitativnega značaja. Med obema vrstama raziskovanja v sociologiji (družboslovju) obstaja dosti bolj komplicirano in kompleksno razmerje kot je to slučaj pri naravoslovno-tehniških vedah. Pri tem mislim: 1) na dejstvo da je sociologija multiparadigmatska znanost, da eksistira torej več konkurenčnih teorij ne samo na ravni »obče« teorije, temveč tudi na ravni posebnih sociologijij (»teorij srednjega dometa«), 2) da te teorije niso »apodiktičnega« značaja; tako Gustavssen (1981; 1983), ki je sodeloval pri implementaciji reforme o delovnem okolju na Norveškem pravi da sociologija generira dezorganizirano in fragmentarno znanje. Iz tega izhaja da teoretskega znanja v sociologiji ne moremo enostavno (»brez preostanka«) uporabiti pri reševanju konkretnih problemov. V bistvu aplikativna raziskovanja ne predstavljajo končnega produkta znanstvene aktivnosti, niso »finalizacija« sociološke znanosti, temveč so (tudi) teoretskega značaja — generirajo nova spoznanja in nove hipoteze (Dunn, 1982; Lazarsfeld/Reitz, 1975). Ta ugotovitev je zelo pomembna, lahko bi rekli usodnega značaja za razpravljanje o sociologiji kot aplikativni znanosti. Narekuje namreč, če se lahko tako izrazimo, previdnost pri ocenjevanju uporabnega (aplikativnega, utilitarističnega) potenciala sociologije, Proces pretvarjanja sociologije v uporabno (se pravi eksperimentalno, projektivno, akcijsko itd.) znanost je resda razviden in lahko bi rekli že ireverzibilen, toda to ne bi smelo odvrniti od kritične sociološke samorefleksije. Pri tem ne mislimo samo na »negovanje« teoretske kulture in študija klasikov, temveč (in predvsem) na permanentno analizo postopkov, dosežkov in aporij aplikativnega raziskovanja.⁹ To ima seveda implikacije za načrtovanje kadrovske-institucionalnega razvoja sociologije kot tudi za razvijanje profesionalno-etičnega »kodeksa« sociologov. Razvoj aplikativnega raziskovanja ne bi smel potekati na račun okrnitve temeljnega raziskovanja. Tudi nobeno ločeno izobraževanje ne prihaja v poštev, čeprav je seveda treba omogočiti različne specializacije, interdisciplinarne po-

⁹ Da je to izrazito zanemarjena naloga nam potrjuje avtorica ki sicer sodeluje pri evaluativnih raziskavah v ZDA. Takole pravi: »Tako so rezultati evaluacijskega raziskovanja v literaturi komajda pobliže opisani« (Ganz, 1981; 624).

vezave itd. Tako previdno ali distancirajoče zadržanje tudi preprečuje preveliko politizacijo in ideologizacijo sociologije (družbenih znanosti).

Poizkusimo z delitvijo na pozitivno in negativno politizacijo (čeprav je ta operacija verjetno problematična). Zaradi specifičnega predmeta (objekta) svojega proučevanja se sociologija ne more izgoniti določenim političnim in ideološkim ocenam in interpretacijami. To velja tudi za najbolj »čisto« teoretsko, kabinetsko, akademsko aktivnost. Se toliko bolj so predmet političnih in ideoloških interpretacij nasveti, ekspertize in predlogi aplikativnih sociologov. Ti neposredno posegajo v politične in včasih tudi ideološke sfere, kjer se večkrat izkaže da gre za stik med dvema različnima kulturama (Horowitz, 1976; Napstad, 1983). Upoštevati pa je treba tudi dejstvo, da aplikativni raziskovalec nima posla samo z praktično-administrativnimi oz. birokratskimi institucijami, temveč tudi z »laiki«, z javnostjo. Le-ti so »objekt« njegovih raziskav in eksperimentov. Nè obstaja torej samo nevarnost podrejanja interesom politike, temveč tudi nevarnost instrumentalizacije ljudi. V obeh primerih lahko govorimo o negativni politizaciji. Toda niti objektivistično-nevtralna, niti humanistično-populistična drža nista na mestu, kot smo že omenili. Prva je preveč omejena in se zlahka konča v instrumentalizaciji ljudi (»objektov«), druga pa večkrat vodi v nasilno »subjektivizacijo« objektov in prisiljeno »emancipacijo«. Iskanje primerne »drže« je težka naloga. Kakšnih receptov tu ni. Na vsak način pa je vztrajati na tem, da postanejo projekti (reforme, intervencije itd.) s katerim se ukvarja aplikativni sociolog predmet diskusije tako v strokovni javnosti (znanstveni skupnosti) kot tudi v ostali zainteresirani (in prizadeti) »laični« javnosti. Kako bo ta proces potekal seveda zavisi od mnogih dejavnikov (ki so zunaj kontrole znanosti), predvsem od politične organizacije družbe. Tu mislim na raven demokracije in avtonomije družbenih (sub)sistemov, vključno znanosti. S tem pa smo že naznačili »pozitivno politizacijo«: pripravljenost sociologije da se odmakne od zgolj intrinzičnih »akademskih« preokupacij ter se sooči z kompleksno družbeno realnostjo, toda na način, ki je primeren profesionalnim in etičnim standardom sociološke znanosti.

* * *

Politizacija znanosti (sociologije) v smislu uvajanja aplikativnega raziskovanja je obsojena na propad, če je ne spremlja proces poznanstvenjenja. Poznanstvenjenje politike pa ne pomeni konec koncev nič drugega kot znanstveno upravljanje družbe (Hribar, 1982). Naša razprava o evaluacijskem raziskovanju je že pokazala da je to (aplikativno) raziskovanje usmerjeno v racionalizacijo, vsaj programatsko, pa tudi v demokratizacijo in humanizacijo družbenih odnosov. Hribar (1982, 197) pravi: »Znanstveno-tehnološka revolucija pomeni tehnicizacijo materialnih proizvodnih sil. Znanstveno-sociološka revolucija, pri čemer izraz 'sociološka' tu implicira vse družbene vede in je torej glede na sociologijo kot posebno disciplino družbenih ved razširjen, pomeni racionalizacijo družbenih odnosov. Ne le družbeno-produkcijskih, ampak tudi družbeno-upravljaljskih in drugih družbenih odnosov«. Po mnenju omenjenega avtorja gre za srečanje, toda tudi komplementarnost znanstveno-tehnične in »sociološke« revolucije. Tretja tehnična revolucija se izraža v tehnicizaciji, to je v razvijanju novih tehnologij v kibernetizaciji in robotizaciji materialnih

proizvajalnih sredstev. »Sociološka revolucija« se izraža v racionalizaciji, to je v znanstveni organizaciji dela in racionalizaciji družbenega upravljanja in celotne družbene reprodukcije ter v humanizaciji (in demokratizaciji), ki naj bi odpravljala negativne posledice tehnične modernizacije družbe (Hribar 1982). Toda obe »revoluciji« predstavljata izrazito protisloven proces: »Največja nevarnost tretje industrijske revolucije je v tem, da se spojita tehnizacija proizvodjalnih in racionalizacija družbenih odnosov. To bi pomenilo totalno tehnokratizacijo ne le družbene reprodukcije, ampak tudi reprodukcije družbe. Znanost bi se iz družbene sile sprevrgla v silo nad družbo« (Hribar, 1982; 197).

O »sociološki revoluciji«, o sociologiji kot »posredni produkcijski sili« (Hribar, 1982), pa vendarle ne moremo govoriti kot o družbeni realiteti, temveč kvečjemu kot o trendu. Poglejmo si tole oceno pomena evaluacijskih raziskav: »Evaluacijsko raziskovanje zasleduje vedno že eksplicitno politične cilje. S tem ko nudi spoznanja, o uspešnosti političnih programov, vpliva na alokacijo resursov. Rezultati evaluacijskega raziskovanja dajejo podatke na podlagi katerih se odloča o obranitvi, institucionalizaciji in razširitvi uspešnih in ustavitvi neuspešnih programov« (Weiss, 1972; 328). V smislu te ocene bi lahko govorili o sociologiji kot »posredni produktivni sili«, toda kaj ko sama Weissova (1972), pa tudi drugi avtorji (Hellstern/Wollmann, 1984) ugotavljajo da so evaluacijske raziskave glede na vložena sredstva in glede na pričakovanja dosegle relativno malo uspeha in da je bilo vsaj v širšem obsegu implementiranih le majhno število rešitev ki so jih predlagali raziskovalci. Podobno velja (verjetno) tudi za druge aplikativne raziskave. V to nas prepričuje inavguralni govor W. F. Whyte-a ko je prevzemal funkcijo predsednika Ameriškega sociološkega združenja (Whyte, 1982). V tem govoru se je ta poznani ameriški sociolog zaperstavil predsedniku Reaganu, ki je v neki poslanci trdil da družbene vede niso družbeno koristne in uporabne. Ta trditev se seveda sovpadala z zmanjšanjem finančnih sredstev predvse za sociologijo. Tako npr. Rossi in Freeman (1984) ugotavljata da so se na trgu delovne sile zelo poslabšale zaposlitvene možnosti za sociologije. Zato pledirata za večjo vključenost sociologov v aplikativne raziskave. Po mnenju omenjenih ameriških sociologov se le tako lahko odločilnim družbenim (političnim) dejavnikom dokaže koristnost in uporabnost sociologije. Kljub trenutnemu »nerazumevanju« in finančnim restrukcijam, pa se v ZDA (kot tudi v ZRN) tako teoretska kot aplikativna sociologija (tako konservativna, kot »radikalna«) nemoteno razvija. To je znak da se sociologija pripravlja na soočenje z »sociološko revolucijo«. V tem kontekstu ima opozrilo da je treba striktno razlikovati med znanstvenim usmerjanjem družbam in družbenim usmerjanjem znanosti (Hribar, 1982) veliko težo in pomen. Tega razlikovanja ni mogoče razumeti le v političnem smislu, temveč tudi v metodološkem — sociologija sama ga mora vgraditi v svojo teorijo in prakso. Po mojem mnenju gre v političnem smislu za izgraditev komunikacijskih kanalov, ki bodo povezovali politiko, znanost in javno mnenje (Habermas, 1979). V metodološkem oz. teoretskem okviru pa za razvijanje koncepcij in instrumentov, ki ne bodo samo omogočali visoko stopnjo prediktibilnosti temveč tudi participacijo prizadetih oz. zainteresiranih družbenih skupin pri izvajanju »načrtovanih sprememb« oz. političnih in institucionalnih reform.

Literatura :

- Adam Frane (1986): O (kvazi)eksperimentu v sociološkem raziskovanju, *Anthropos*, 3—4, Ljubljana
- Adam Frane, Darka Podmenik (1984): Sociologija kao primijenjena znanost, *Naše teme*, 9, Zagreb
- Albert J. G./Kamrass M. (1974): *Social Experiments and Social Program Evaluation*, Ballinger Publ. Comp.
- Argyris Chris (1972): *The Applicability of Organizational Sociology*, Cambridge Univ. Press
- Badura Bernhard (1976): *Prolegomena zu iner Soziologie der angewandten Sozialforschung*, Suhrkamp
- Bennis W./Benne K./Chin R. (1966): *The Planning of Change*, Holt, Reinhart and Winston
- Campbell Donald/Stanley Julian (1963): *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Research*, Rand McNaly and Comp.
- Campbell Donald (1971): Poleksperimentalni modeli vrednotenja uspešnosti institucionalnih reform, *Moderna organizacija*, 5
- Campbell T. Donald/Cook D. Thomas (1979): *Quasi Experimentation*, Houghton Mifflin Comp.
- Caro F. (1977): *Readings in Evaluation Research*, Russel Sage
- Cuningham B. (1976): *Action Research — Toward Procedural Model*, *Human Relations*, 3
- Deutscher Irwin (1977): Toward Avoiding the Goal Trap in Evaluation Research, v Caro (izd.): *Readings in Evaluation Research*, Russel Sage
- Epstein Irwin, Tripodi Tomy (1977): *Research techniques for program planning and evaluation*, Columbia Univ. Press
- Fairweather George (1967): *Methods for Experimental Social Inovation*, J. Willey & Sons.
- Freeman Howard/Rossi Peter (1982): *Evaluation — A Systemic Approach*, Sage Publ.
- Freeman Howard, Rossi Peter (1984): Furthering the Applied Side of Sociology, *American Sociological Review*
- Gans J. H. (1976): Sozialwissenschaft für Sozialpolitik, v Badura (izd.): *Seminar: Angewandte Sozialforschung*, Suhrkamp
- Ganz Carol (1984): Plädoyer für eine Evaluierung des Evaluierungsforschungsprozesses v: Hellstern/Wollman (izd.): *Handbuch zur Evaluierungsforschung*, Westdeutscher Verlag
- Gustavssen B. (1980): Legal Administrative Reforms and the Role of Social Research, *Acta Sociologica*, 1
- Gustavssen B. (1983): The Norwegian work environment reform: the Transition from general principles to Workplace action, v Heller/Crouch (izd.): *International Yearbook of Organizational Democracy*, J. Wiley and Sons
- Habermas Jurgen (1979): Oznanstveljena politika i javno mnenje, *Kulturni radnik*, 2
- Hribar T. (1982): Vloga znanosti pri oblikovanju strategije razvoja SR Slovenije, *Anthropos* 1—2
- Hellstern G. Michael/Wollmann Hellmut (1984): *Handbuch zur Evaluierungsforschung*, Westdeutscher Verlag
- Huse F. Edgar (1975): *Organizational Development and Change*, West. Publishing Comp.
- Kaufmann Franz/Strohmeier P. Klaus (1981): Evaluation as Meaningfull Social Research, v Levine/Hellstern/Wollman (izd.): *Evaluation Research and Practice*, Sage Publ.
- Lazarsfeld Paul, Reitz G. Jeffrey (1975): *An Introduction to Applied Sociology*, Elsevier, New York
- Levine/Solomon/Hellstern/Wollmann (1981): *Evaluation Research and Practise*, Sage Publ.
- Milić Vojin (1965): *Sociološki metod*, Nolit
- Nagel Stuart (1982): *Policy Evaluation*, Praeger
- Riecken Henry/Boruch R. (1974): *Social Experimentation*, Academic Press, New York
- Rus Veljko (1981): Jugoslovenska sociologija između politizacije i socijalizacije, *Sociologija*, 3, Beograd
- Suchman Edward (1972): Action for What? A Critique of Evaluation Research, v C. Weiss (izd.): *Evaluation Action Programs*, Allyn and Bacon, Inc.
- Weiss Carol (1972): The Politization of Evaluation Research, v C. Weiss (izd.): *Evaluation Action Programs*, Allyn and Bacon Inc.
- Weiss Carol (1982): Measuring the Use of Evaluation, *Evaluation Studies*, Vol. 7
- Whyte W. Foote (1979): Making the most of Participant Observation, *The American Sociologist*, 1
- Whyte W. Foote (1982): Social Inventions for Solving Human Problems, *American Sociological Review*, 1
- Zimmermann Ekkart (1972): *Das Experiment in den Sozialwissenschaften*, B. G. Taubner

FRANE ADAM

**Between Politization of Science and Scientification of
Politics. The Role of Sociology in Design and the
Evaluation of Political and Institutional Reforms**

In the first part of the article the author gives basic information about evaluation research as a specific form of applicative sociology dealing with design and the evaluation of political and institutional reforms. In the second part the relation between politics and science (applicative sociology and social sciences) is analysed. The author concludes that sociology is becoming a science dealing with applicative and developmental research and not only with fundamental research. Because of the possibility of misuse and the negative politization of science, sociologists as a scientific community have to systematically study the mode of production, dissemination and the use of sociological knowledge.